

Motion till riksdagen

1989/90:Kr352

av Birger Andersson (c)

Sala silvergruva

Sala silvergruva ligger strax söder om Sala stads tätortsbebyggelse. Detta innebär att den är belägen så att den kan nås av en befolkning på omkring 2,5 – 3,0 miljoner på en restid med bil eller buss på mindre än två timmar. Inom detta område finns också Arlanda flygplats, vilket innebär att silvergruvan är ett lättillgängligt turistmål för hela Sverige och även för utlandsturister.

Inom Storstockholmsområdet finns ett uttalat behov av mål för dagsutflykter. Med en utveckling av Sala silvergruva som turistattraktion kan den bli ett mycket tilltalande mål för sådana utflykter.

Kort historik

Gruvdriften vid Sala silvergruva startade i början på 1500-talet. Under Gustav Vasas regeringstid fick gruvdriften ett starkt uppsving. Det var under denna tid gruvan hade sin största statsfinansiella betydelse. Ungefär en tredjedel av Kronans silver härrörde från Sala.

Under gruvdriftens storhetsperiod; under Vasatiden, växte ett samhälle upp intill gruvan. Uppenbarligen saknade samhället planering och tycks mera ha präglats av förhoppningar om att silverfyndigheterna skulle kunna ge snabb rikedom.

Senare skapades ett mer ordnat samhälle genom att Sala stad grundades 1624 och den ursprungliga gruvbyn i samband med detta utrymdes.

Brytningsmetoder

Merparten av gruvan är bruten med den s.k. tillmkningsmetoden. Berget upphettades och sprack, även utan vattenbegjutning. Sala gruva var sist i landet (1877) med att överge denna urgamla brytningsmetod. Parallellt med tillmkning användes krut från början av 1600-talet och dynamiten introducerades i slutet av 1870-talet. År 1908 lades driften ned bl.a. beroende på ett långvarigt prisfall och mindre lyckade försök till annan produktion.

Gruvan och miljöerna kring den uppvisar flera särdrag. Den mycket långvariga och konsekventa användningen av tillmkningsmetoden är unik för norra Europa. Helt skilda tekniknivåer fanns sida vid sida, å ena sidan den mycket primitiva tillmkningsmetoden, å andra sidan avancerade anordningar för malmuppfordring och läns-pumpning av gruvan. Två stora vatten-system – omfattande sammanlagt ett 70-tal sjöar – tryggade kraftförsörj-

ningen till gruvan och hyttan. Genom att vattendragen norrut fördämdes ändrades vattendelaren. Ytterligare ett särdrag kan nämnas, nämligen att samtliga produktionsled, från brytningen av malmen till de färdiga silvertackorna fanns i Sala.

Riksantikvarieämbetet förklarar att "Sala silvergruva är genom sin långa historia och sin tidvis stora betydelse för Sveriges ekonomi av ett intresse för kulturminnesvården som närmast är jämförbart med Falu koppargruva. Gruvdriften gav upphov till staden Sala och innebar en omformning av landskapet nordväst härom genom det omfattande dammsystemet. Gruva, bebyggelse, dammsystem och vattenföring samt de olika platser i området som innehåller rester av verksamheter som hänger samman med gruvbrytningen är av otvetydigt riksintresse för kulturminnesvården. Det gäller därför att söka former för ett säkerställande. Ett bevarande skall göra möjligt att i framtiden uppleva den befintliga miljön och bebyggelsen vid själva gruvan, de arkeologiska resterna, som vittnar om tidigare bebyggelse och om gruvdriften i äldre tider, exempel på platser utanför själva gruvområdet där ytterligare bearbetning av malmen skett samt lämningarna i form av kanaler, tunnlar och dämmen för vattenföringen till gruvan."

Nuläge

Sala kommun har under år 1988 av Avesta AB genom förköp förvärvat gruvområdet för att därigenom kunna förvalta det kulturhistoriskt intressanta området, som haft en synnerligen stor betydelse för Salabygden och tidvis för hela rikets ekonomi. För att säkerställa visningsrätten har kommunen träffat avtal med Boliden Mineral AB om rätt till utnyttjande av vissa markområden och underjordiska gruvhål och schakt som Boliden förvärvat av Avesta AB.

Investeringsbehov

Sala silvergruvas olika byggnader är i stort behov av underhåll för att kunna bevaras. Arkeologiska utgrävningar av den gamla gruvbyn har utförts vid flera tillfällen. Grummuseet håller på att ytterligare utvecklas och utvidgas. Det komplicerade vatten- och fördämningssystemet behöver restaureras. Att musealt rekonstruera tillmakningsmetoden i sin rätta miljö framstår som ett angeläget projekt liksom att i övrigt göra arbetsmiljöerna från svunna sekler förståeliga för nutidens människor. Allt detta kostar pengar. En kommun av Salas storlek saknar förutsättningar att klara av detta på egen hand.

RAÄ har förklarat Sala silvergruva jämte damm- och kanalsystem liksom den ännu bevarade rutnätsplanen från tidigt 1600-tal i Sala innerstad som riksintresse för kulturminnesvården. En plan för bevarandeåtgärder håller på att tas fram i samarbete med länsstyrelsen och RAÄ. Det är ytterst angeläget att staten tar ett stort kostnadsansvar för bevarandet av denna riksklenod.

Hemställan

Med hänvisning till det anförda hemställs

att riksdagen som sin mening ger regeringen till kanna vad i motio-

nen anförts om särskilda statliga medel för bevarande av den kulturhistoriskt värdefulla Sala silvergruva med omgivningar.

Mot. 1989/90
Kr352

Stockholm den 25 januari 1990

Birger Andersson (c)